

KİTAP TAHLİLİ

KOCA HÜSEYİN VE ESERİ *BEDAYİ'U'L-VEKAYİ'*

Recep DURAN¹

Bu yazının özünü Koca Hüseyin'in *Bedayiu'l-Vekayi* adlı eserini tıpkı basım şeklinde yayımlayan Rus tarihçinin esere yazdığı uzunca önsöz oluşturmaktadır.²

Günümüzde artık yaygınlaşmış tarih anlayışı her bireyin kendine yer bulabileceği, çok kültürlülüğü temele alan, tek faktörle açıklamayı gündemden kaldırmayı hedefleyen anlayıştır. Günümüzde artık Kültür bilimleri, Beşeri bilimler, Linguistics, Sosyal felsefeler, Tarih ve Din felsefeleri, Hermeneutics tek faktörle açıklama yerine çok faktörlü açıklamaları seçmekte tereddüt etmemektedirler. "Altmış yaşında, hala Osmanlı'nın hizmetinde bir aydın, bir tarihçi, kendi ifadesiyle "günahkar kulları, fakir", Bosnalı Koca Hüseyin'in iki sayfaya bir "varak" tabir olunmak üzere, tek cilt halinde 517 varaklık bu "ilginç" eseri, yer yer zamanda ileri-geri gidip gelmeleriyle edebi sanatlardaki bilinç akımını anımsatan üslubuyla roman gibi de okunabilecek bir çalışmadır.

İdaresi ve halkıyla, kalemiyesi ve seyfiyesiyle Osmanlı toplumunu tanımak isteyen araştırmacıların muhakkak görmesi gereken bu eserde sadece yöneticiler yoktur, halk da vardır. Nitekim kahraman merkezli hadiseye bakmayan, ilginç bir tarih anlayışına sahip olan yazarımız, her bölüm sonunda o dönemde yaşamış ulema, şeyh, vezir ve emirler ile büyük şahsiyetler hakkında bilgi vermektedir.

Başka ortaçağ tarihleri gibi Hüseyin'in eseri de Osmanlı askeri-siyasi olaylarının bir tarihidir. Bununla birlikte onda sosyal ve iktisadi veriler de bol miktarda bulunmaktadır. Bu cümleden olmak üzere bu eserde fethe edilen toprakların dağıtılması hakkında, gıda vergisi ve fiyatları hakkında, askeri organizasyon hakkında, yönetim hakkında, devletin eyaletlerindeki eğitim hakkında bilgi bulunabilmektedir. Türk idaresinin siyaseti hakkında da bilgi bulunmaktadır. Verilen bu bilgilerden, halkların hayatları hakkında çıkarımlarda bulunarak yeni bilgilere ulaşılabilir. Eserde Anadolu hakkında da bilgi bulunmaktadır.

1 Doç. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, recep.duran@neu.edu.tr

2 Rusça yazılmış bu önsözü okuyup mealen ve "total" çevirerek yararlanmamızı sağlayan "alim ve fazıl" Prof. Dr. İgor Kormuşin'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Kronolojik olarak 1520'ye kadarki dönemi kapsamasına rağmen Hüseyin eserinde bir dönemi anlatırken o dönemin olaylarını kendi dönemindeki olaylarla mukayese eder. Mesela III. Murat zamanında yaya ve müsellemelerin lağvedilmesi ve topraklarının tımar içine alınması bilgisini verir. Yine 1645-1646 senesinde mahkeme belgeleri için ödenecek harçlarla ilgili uygulamadan söz eder.

Istanbul'u ve Bizans'ı anlatırken ise I. Ahmet ve kendisine "Roma Kayseri" olarak hitap edilmesini isteyen Macar kralı arasındaki mektuplaşmayı ve padişahın bu isteği kabul etmediğini anlatır ve Padişahın bu olayla ilgili fermanının metnini tarihine koyar. Yine bu gibi eserler için konu dışı sayılabilecek bir konudan, 1646-1647 senelerinde İstanbul'daki inşaatlardan söz eder.

Baş döndürücü bir hızla ilerlemekte ve neredeyse yakalanması imkansız bir hızla artmakta olan doğa bilimlerindeki bilgi birikimi, bu birikime sahip olanların, bu bilimin sonuçlarını hemcinsleri lehine kullanma garantisini kendi içinde taşımamaktadır. Çünkü bu birikimin boyutları arttıkça bu muazzam gücü ellerinde tutan kişi veya kişilerin, diğer bireylerin toplumlar üzerindeki etkileri ve onlara zarar verme imkanı da artmaktadır.

Var olma ve varlığını sürdürme sürecinde kendini ötekine ifade etmek isteyen bireylerin ve toplumların kendilerini, dünyayı, evreni kavraması, anlaması, yorumlaması ve kendi dışındaki entitelere karşı tavır alma ve onlar karşısında kendi yerini belirlemesinde en önemli yönlendiricisi ve yardımcısı kültürdür. Kültür, karşılığı ödenip --biraz kabalaşmayı göze alarak söylemeye "cür'et" edecek olursak,-- "parayı bastırıp" alınabilecek ve kullanılacak "ârî" ("ödünç alınabilir") herhangi bir entite değildir; fakat her neyle olursa olsun yeri başka bir şeyle doldurulamayan ve doldurulamayacak olan bir entitedir. Böyle oluşuna şaşmak gerekmez, çünkü kültüre en yakın ve hatta, -kişisel olarak acizane- kültürün kurucu unsurlarından kabul ettiğim parçalarından olan Bilim bile satın alınamıyor (informationdan, malumattan söz etmediğimiz açıktır).

Kültür bir insan topluluğunun, bir ulusun, bir milletin var olabilme, varlığını sürdürebilme şartlarından biri, ama en önemlisidir. Varolma koşullarına sahip çıkmak, var olmayı veya varlığını sürdürebilmeyi teminata bağlama isteğinin bir açık ifadesidir. Kültür bir toplumun kültürüdür. Bir toplumun kültürünü bir başka toplum koruyamaz, korumaya kalkışılması kültürün tanımına aykırıdır.

Kültürü çözümlenmeye çalışırsak, kültürün refere edildiği şeyin muhtevasında maddi olanların yanında, hiç de küçümsenmeyecek bir boyutta

olmak üzere maddi olmayan öğelerin de bulunduğu görülecektir. Dil, din, ahlak, günlük yaşam pratikleri, yemek ve eğlence kültürü, müzik, spor, mimari, çorabına işlediği desen, vbg. öğeler hep o kişinin sahip olduğu kültürün parçalarıdır.

Bir medeniyetin ve bu medeniyete mensup, dolayısıyla bu medeniyetin alt kümesi, dolayısıyla medeniyete nazaran daha dar ve daha sınırlı bir entiti olan kültürün, geçmişte gerçekleştirdiği düşünsel faaliyetlerin durumu hakkında bilgi sahibi olabilmemiz için bu faaliyetlerin yansıma yeri olan o medeniyetin kitaplarını görmemiz ve değerlendirmemiz gerekmektedir. Daha genel bir ifadeyle, bu eserlerin okunup anlaşılıp çözümlenmesi gerekir. Bir kültüre mensup bir birey veya bir toplum kendisinin evrensel kültür içindeki yerini ve düzeyini belirlemek istiyorsa önce elinde bulunan eserlerin dökümünü yapması gerekmektedir. Bu faaliyetin akademik adı, teknik tabiri ile yazma çalışmasıdır. Yazma söz konusu olduğunda Migne'in patrologalarını anmadan geçmek çok na-seza bir tutum olacaktır. Jacques-Paul Migne'nin 161 ciltlik *The Patrologiae cursus completus, series graeca* (Paris 1857-1866) adlı eseri ve aynı müellifin 221 ciltlik *The Patrologiae cursus completus, series latina* (Paris 1844-1855) adlı eseri düşünülüğünde, ve bu düşünceye bu iki eserin Batı kültürünün birinci dereceden önemli de olsa sadece bir parçası olduğu düşüncesi eklendiğinde ve hele cesaret edilecek olup da bizim kültürümüze ait yazmaların hali hazır durumu ile karşılaştırıldığında, kültürümüze ait yazmalara gerekli önemin verilmesi ve kültürümüze ait bu yazmaların ivedilikle yayınlanarak bugünkü kültürümüze eklenmesi gereği ve ehemmiyeti kendiliğinden tebellür edecektir.

Biz kendi toplumumuz için konuşacak olursak memnuniyet verici son gelişmeleri ve yeni değerlendirmeleri dikkate almak durumundayız. Çünkü "son yıllardaki ilerlemeler Türkolojinin bağımsızlaşmaya hakkı olduğunu açıkça ispat etmiştir. Bundan böyle artık üstünlerin küçük görmesi ile literatürde İslamistik'in bir kolu olarak yer almaya ve Türkler'in kültürsüz oldukları yolundaki eski masalı devam ettirmeye imkan yoktur. Yalnız Osmanlı arşivlerinin genişliğinden ve öneminden habersiz olanlar Türkolojinin ancak her zaman değil ama ender olarak, zaman, istek ve imkan olunca Orientalistik çevresi içinde yer bulabileceğini söyleyebilirler (Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. C. Üçok, TC Kültür Bak. Yay. Ankara 1982, s. xı-xıı).

Bir kültür ve medeniyet çevresi için yazmanın önemine, normal koşullarda işaret etmeye ihtiyaç duyulmaz. Ancak bizim çok özel durumumuzdan dolayı ülkemiz kütüphanelerindeki yazmaların ehemmiyetine birçok

araştırmacı, birçok yerde, birçok defa işaret etmiştir. Bu işaretler yıllar önce yapılmış ve durum bazı konularda olumlu yönde değişmiş olsa, herkes kendi yerinden ve nokta-i nazarından konuşmuş olsa bile, işaret yeri ve mekanı değişse de son söz genellikle aynı olmaktadır: “Yazmalarımızın durumu içler acısıdır”. (Mübahat Türker, Louis Massignon, Max Horten, ...)

Çok gerekli olmasa da tamamen gereksiz olduğu söylenemeyecek olan bir husus şudur ki, bir medeniyetin düşünsel ve tefekkürsel alanda insanlığa yaptığı katkısının veya katkılarının envanterinin çıkarılmaya çalışılması faaliyeti, o kültüre mensup kişilerin biliçaltında kalmış ırk temelli yönelimlerini tatmin etme isteğinden veya isteklerinden ibaret bir takım tezahürler olarak anlaşılmamak gerekir.

Bedayiu'l-Vekayi' sahibi **Bosnalı Koca Hüseyin** (öl. 1644), reisu'l-küt-tab, tarihçi ve yazardır. Bosna'da doğduğu için bu adla anılır. Babası Bosna'da kütüphane memuru idi. Hüseyin efendi 1622, 1627, ve 1632-1635 yıllarında üç kez reisülküttaplık yaptı. IV. Murat ile 1638 yılında Bağdat seferine katılarak gazi oldu. Arapça, Farsça ve Boşnakça biliyordu. 1644 yılında İstanbul'da vefat etti. Eserleri: 1. *Bedayiu'l-Vekayi'* (Olayların Güzellikleri): Hz. Adem'den IV. Murad'a kadar geçen tarihi olayları iki ciltte anlatır. Yazma halindedir. 2. *Ahbaru'd-Düvel* (Devletlerin Haberleri). Bu çalışma Bağdat seferinde iken Arapça'dan yapılmış bir çeviridir ve yazma halindedir. (M. Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, Milenyum Yayınları, Turan Kitabevi, İstanbul, 2002, s.103).

Kültürümüzün bio-bibliyograflarından Bağdatlı İsmail Paşa da Hüseyin Efendi'den söz etmekte ve *İzah al-Maknun fi al-Zayl ala Kaşf al-Zunun*'unda şöyle demektedir:

Bedayiu'l-Vekayi', tarih alanında. Türkçe. Reisülküttap Koca Hüseyin efendi tarafından yazılmıştır. Vefatı 1054". (Yay. M. Şerefettin Yalpkaya-Kilisli Rifat Bilge, MEB yayını, İstanbul, 1945, s.170).

Olayları kronolojik olarak tesbit edip kaydetmek Türkler arasında yaygın bir tutumdur. Bu tespitler bazen orijinal olabilir, bazen de hiçbir orijinalitesi bulunmayan tekrarlardan ibaret olabilir. Yaşadıkları günlerde vuku bulan olayları yazan tarihçiler şahit olduklarının hepsini yazmazlar, fakat istediklerini seçip yazarlardı. Bazen de kendilerinden öncekileri tekrarlarlardı. Hem kendi zamanlarında vuku bulan olayları hem de kendilerinden önceki olayları aktaran on yedinci yüzyıl tarihçilerinin mesela Solakzade Hemdemi (1658), Kara Çelebizade Abdülaziz (1658), ve Münecimbaşı (1702) en meşhur olanlarıdır. Özellikle Münecimbaşı belki

de son önemli örneklerinden biridir. On sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllara gelindiğinde tarihçilerin, sadece yaşadıkları günlerin olaylarını kaydetmeye yöneldiği ve Kuruluştan başlama alışkanlığının yavaş yavaş terkedilme temayülünde olduğu görülmektedir.

Osmanlılar hakkında yazan meşhur tarihçi Hammer, Koca Hüseyin'in adını eserinde zikretmiştir (*Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest. 1829, cilt 5, sayfa 7). Ancak Hammer, Koca Hüseyin'i bu son gruptan, yani Osmanlı'nın kuruluşundan başlamayıp sadece kendi devrini anlatan tarihçiler arasında sayıyordu. Hammer, Koca Hüseyin hakkında şöyle diyordu: "Koca Hüseyin'de kendi devrine ait bilgiler bulunmaktadır, mamafih, arasına kuruluşa da döner". Hammer, Hüseyin'in eseri *Bedayi'u'l-Vekayi*'in kraliyet kütüphanesindeki nüshasını kullanmıştır.

Hammer'den sonra *Bedayi'u'l-Vekayi*'i, çalışmasında 864 nolu eser olarak Gustav Flügel de tanıtmıştır. (*Die arabischen, persischen und turkischen Handschriften der Kaiserlich_Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, Wien, 1865, cilt 2, s. 94-96). O zamandan beri Hüseyin'in adı bibliyografya kitaplarında geçmektedir, ancak adının geçmesine rağmen bu bilgilere son zamanlara dek yeni bilgiler eklenmiş değildir.

Hammer ve Flügel'in verdiği bilgiler arasında Koca Hüseyin, ya da başka türlü söylersek (Uzunçarşılı), Bosnalı Hüseyin efendinin babası Saraybosna'da Hüsrev Begova camii kütüphanesinin muhafız-ı kütüb'ü idi. Hüseyin H.1048/1636'da IV. Murat'ın Bağdat Seferi'ne katıldı. Bu seferde Sultanın emriyle Ahmet Yusuf el-Karamani (not 8) ya da Bedrettin Hasan Çelebi'nin (not 9) Hüseyin'in vefatı tarihi olarak müellifimiz 1054/1644 tarihini vermektedir. Bunun yanı sıra denir ki: "Vefatı yılında o iki ciltlik umumi tarihiyle uğraşıyordu".

Bu kitaplardan *Bedayi'u'l-Vekayi*'nin birinci cildi Viyana'da bulunmaktadır. İkinci cildi hakkında ise bilgi yoktur. Yaygın olan genel kanaat şuydu ki, tarihçimiz Hüseyin, yaşının hayli ileri olması yüzünden bu cildinin yazılmadığı iddia edilmiştir (not 11).

1950'de Leningrad Şarkiyat Enstitüsü'nün el yazmaları bölümünde Hüseyin'in tarihinin, hiç yazılmadığı söylenen ikinci cildinin bulunması bu fikrin yanlışlığını ortaya koydu. Arşiv vesikalarına göre *Bedayi'u'l-Vekayi*'in Leningrad nüshası 1862'de B. A. Dorn'un tavsiyesiyle Şark Eserleri koleksiyoncularının önde gelenlerinden Kont Perovski (not 13) koleksiyonundan satın alınmıştır. Eser 18,5x28,5 cm ebadında, 25 satır, altın çerçeveli ve siyah çizgili kağıda ince Türk neshiyle yazılmış 517 varaktan oluşan kalın bir cilt halindedir. Bap ve bölüm başlıkları kırmızı

mürekkeple aynı renkli çerçeve içindedir. Asıl metinde özel isimlerin çoğuna, coğrafi adlara ve bazı cümlelerin başlangıçlarına vurgu yapılmıştır. On yedinci yüzyıl, beyaz (bazı yaprakları sarı) filigranlı Avrupa kağıtı kullanılmıştır. Sayfa numaralaması varak sayısına göredir ve müteselseldir. Ara sıra sayfa kenarlarına, metnin özeti veya açıklaması veya metne bir ilave olan matlablar konmuştur. Eserin başındaki boş varaklarda 1193/1779-1214/1799-1800 yıllarını kapsayan 20 yıl gibi kısa bir süre içinde dört kişinin temellük kaydı bulunmaktadır. Demek ki kısa zamanda bu nüsha dört el değiştirmiştir. Eser 1800 senesinde Edirne'de bulunuyordu. Dışarıya belki de buradan çıkmıştır.

Nüşanın başlangıcında 16 sayfalık teferruatlı bir fihrist bulunur. Arkasından asıl metin başlar. Asıl metinde Tanrı'ya hamd, Peygamberine salat u selam ve Sultan İbrahim'e övgüden sonra müellif, bu kitabın yazılmasına sebep olan olaylar hakkında açıklamalarda bulunur: "Günahkar kulunuz fakir, Hüseyin, halen 60 yaşında, Osmanlı hanedanına hizmet etmektedir".

70-80 yaşlarında görevi olan reisülküttaplıktan ayrıldıktan sonra, daha önce yazdığı ve halen müsvedde halinde bulunan tarihiyle ilgili bir rüya görmüş. Anlattığına göre gördüğü rüya, yazdığı Tarihe ikinci bir cildin eklenmesi hakkındaymış (not 15, *Bedayı' l-Vekayi'*, varak 2a). Yazarın anlattıklarından eserini 29 Ocak 1644'te bitirmiştir. 1645'te temize çekmek üzereydi ki, temize çekmekten vazgeçti ve bunun yerine ikinci cildi yazmaya karar verdi. Bu eser aslında ayrı bir eserdir. Bu yaşında Hüseyin belki de hızlı yazamıyordu. Mesela o, birkaç defa kendisinin iştirak ettiği bazı vakalar arasında bazı şeyler söylüyor ve "Şimdi 1055 senesidir" diyor (not 16, varak 269a); yine, "Bu zamana kadarki 1056 (1646-1647) tarihidir" diyor (not 17). Bu iki tarih göz önüne alındığında anlaşılıyor ki, eserin yarısından biraz fazlasının yazılması onun iki senesini, belki de üç senesini almıştır. Bu kadar zaman da ikinci kısım için gerekir. Bu yüzden bu sürenin 1649-50 senesine denk düşmesi mümkündür. Bu tarih de bize onun ölüm tarihini tashih etmemiz için bir imkan vermektedir.

Elimizdeki verileri değerlendirerek bir tahminde bulunmaya çalışacak olursak onun vefatı senesi 1054/1644 değildir. Onun ölümü 1056/1646 senesinden önce olmamalıdır, fakat bu tarihten yaklaşık 2-3 yıl sonra olmalıdır. Çünkü o, eserini ancak bu kadar yılda bitirebilirdi. Öyleyse o, bu tarihten en az 2-3 yıl sonra vefat etmiş olmalıdır.

Jena kütüphanesinin nazik jesti sayesinde *Bedayı'u l-Vekayi'*in birinci kısmının başlangıç ve son sayfalarının fotoğraflarını elde ettik. Bu fotoğ-

rafları, Leningrad ve Viyana nüshalarıyla mukayese ettik ve bu iki nüshanın kesinlikle birbirinin aynı olduğunu gördük. Yazıyı yazan el, yazının formatı ve metin göz önüne alındığında görüyoruz ki iki metin aynıdır. Bu nüshalar bir ve aynı kişi tarafından yazılmıştır. Ama ne Leningrad nüshasında ne Viyana nüshasında, ne müstensihinin adı ne de yazma tarihi bulunmaktadır. Birçok kanıt bize gösteriyor ki elimizde *Bedayi'u'l-Vekayi*'in otograf bir nüshası veya müellifinin gördüğü bir nüshası bulunmaktadır.

Leningrad nüshasında yapılmış olan tashihlere bakacak olursak (194b-196b) görürüz ki Hüseyin, bu varaklarda komşu devletlerin durumunu anlatırken, 1451'lerde İran ve Azerbaycan topraklarında bulunan devletler hakkında teferruatlı bilgi veriyor, oradan da Karaman Beyliği'ne geçiyor. Bir sonraki varakta tashih niyetiyle Uzun Hasan ve Irak hakkında, Azerbaycan emirlerinin mirasçıları hakkında bilgi veriyor. Bunu yaparken Karaman emirleri hakkında daha önce yazdıklarının üstünü çiziyor (194 b) ve bunları varak 196 b'ye naklediyor. Bu nakil kendisine, aynı başlık altında, Diyarbakır emirlerinin anlatımından sonra yer buluyor (194 b). Burada söz konusu olan bu kadar radikal, bu denli redaksiyonunun başka biri tarafından yapıldığı anlaşılıyor.

Buna benzer bir başka redaksiyon tashihi 171 a'daki tashihtir. 260 b, 261 a, 308 a,308 b'deki tashihler ve 370 a'daki başlık düzeltmesi kitap ciltlenmeden önce müstensih tarafından yapılmış görünmektedir.

Nüshanın yazılması bittikten sonra müellif nüshayı bir defa daha gözden geçirmiştir. Son sayfalarda müellif iki defa şöyle diyor: "Sultan Selim'in vefatından sonraki olaylar hakkında daha sonra yazacağım"(517 b-518 a), ve metnin sonundaki "temme" kaydına rağmen bir sonraki boş varaktaki (518 a) sayfa numarası Hüseyin tarafından yazılmıştır. Bu da gösteriyor ki, O, eserine devam etmeyi düşünüyordu.

Hüseyin'in eseri Türk tarih bilimi çevrelerinde çok meşhur değildi. Bunun sebebi galiba, bu eserin devlet arşivinde değil de özel arşivlerde bulunması yüzünden esere ulaşma zorluğuydu. Ama 18. yüzyıl başlarında satılınca, nüsha, Osmanlı devleti dışına çıkarıldı.

Nüsha kenarında Türk el yazmalarında genellikle kullanılan notlara benzeyen, kurşun kalemle düşülmüş notlar bulunmaktadır. Bu gösteriyor ki, bu nüsha bazı kimseler tarafından görülmüştür. Bu notlar Smirnov'un notlarına benziyor. Durum böyle ise Osmanlı üstüne çalışan tarihçi Vasili Dimitrioviç Smirnov'un bu eseri değerlendirmemiş olmasını anlamak güçtür. Bunun sebebi muhtemelen, Smirnov'un, bilimsel olarak, daha

ziyade 16. yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemle ilgilenmesiydi ki, Hüseyin'in eseri de tam da bu tarihe kadar geliyordu.

Leningrad nüshası, Osmanlı Devleti'nin, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan I. Selim devrinin sonuna kadar (1520) olan yıllarını ihtiva eder. Türk vakanüvisleri geleneğine uyduğunda Hüseyin kullandığı malzeme-yi Sultanların dönemlerine göre tasnif eder ve gün be gün başkent ve eyaletlerin askeri, siyasi ve iktisadi hayatlarının mühim olaylarını kaleme alır.

Bölümlerin başlangıcında Hüseyin, her Sultanın şahsiyeti hakkında bilgi verir ve onun dış görüşünü, yaşını, idare dönemini anlatır. Oğullarından söz eder. Sonra da dönemin Osmanlı Devleti'nin komşuları hakkında bilgi verir ve onların Osmanlı ile ilişkileri anlatır.

Her bölüm sonunda da, o bölümde anlatılan dönemde yaşamış ulema, şeyhler, vezir ve emirler ve zamanın büyük şahsiyetleri hakkında bilgi verir. Hüseyin, ilk sayfalarında her bir padişahın zamanında İran, Irak, Şam, Diyarbakır, Karaman ve başka beylikler ve devletler ve buraların yöneticileri hakkında bilgi verir; çünkü zamanla bütün bu topraklarda Osmanlı padişahları hüküm sürmeye başlamıştır.

Metoduyla ilgili şöyle bir açıklamada bulunur: "Bu münasebetle biz Mevlana İdris-i Bitlisi'nin Heşt Behişt esreini taklit ettik, bizden önce yazılmış tarihlere uyduk ve sonraki zamanları ve Sultanların fetihlerini ve Osmanlı dışındaki ülkeleri de teferruatlı bir şekilde açıkladık."

Başka ortaçağ tarihleri gibi Hüseyin'in eseri de, Osmanlı askeri-siyasi olaylarının tarihidir. Ama onda sosyal ve iktisadi veriler de çoktur. Bu cümleden olmak üzere, bu eserde fethedilen toprakların dağıtılması hakkında, gıda vergisi ve fiyatları hakkında, askeri organizasyon hakkında, yönetim hakkında, devletin eyaletlerindeki eğitim hakkında bilgi bulunabilmektedir. Türk idaresinin siyaseti hakkında çıkarımlarda bulunarak yeni bilgilere ulaşabiliriz. Eserde Anadolu hakkında da birçok bilgi bulunmaktadır.

Kronolojik olarak 1520'ye kadarki dönemi kapsamasına rağmen, Hüseyin, eserinde bir dönemi anlatırken o dönemin olaylarını kendi dönemindeki olaylarla mukayese eder. Mesela, III. Murat zamanında (1574-1595) yaya ve müsellemlerin lağvedilmesi ve topraklarının tımar içine alınması bilgisini verir (44 b-45 a). Yine 1645-1646 senesinde mahkeme belgeleri için ödenecek harçlarla ilgili uygulamadan söz eder. Yine, İstanbul'u ve Bizans'ı anlatırken, Hüseyin, I. Ahmet (1603-1617) ve kendisine Roma Kayseri olarak hitap edilmesini isteyen Macar kralı arasındaki mektup-

laşmayı ve Padişah'ın bu isteği kabul etmediğini anlatır ve Padişah'ın bu olayla ilgili fermanın metnini tarihine koyar (211 a-212 a). Yine, bu gibieserler için konu dışı sayılabilecek bir konudan, 1946-1647) senlerinde İstanbul'daki inşaatlardan söz eder.

Hüseyin, bazen anlatımlarını ya devletin resmi makamlarından veya zamanın müelliflerinden temin ettiği mazemelerle desteklemekte, ve böylece söylediklerini kanıtlamak istemektedir.